

Freud v kavarni

**Moje potovanje se je spremenilo v neskončno posedanje po dunajskih kavarnah –
Dunaj se na prvi pogled zdi literarno mesto, vendar v resnici sploh ni –
Tramvaj, moja najljubša oblika javnega prevoza**

Tekst in ilustracije: **Aleksander Sotov**

Dunaj je mesto, kamor je treba priti malo bolan. Prav to mi je uspelo, ko sem nekega lepega dne ponovno vzel pot pod noge. Nemci temu pravijo Wanderlust: dnevi si postajajo čedalje bolj podobni, vleče te na pot, zadeve ti uhajajo iz rok in postaneš popolnoma neuporaben. V takšnem duševnem stanju sem sprejel tudi odločitev, da se bom odpravil na vzhod, v Istanbul, nato pa naprej v Perzijo, Indijo in na Himalajo. Tam se bom postil, govoril sanskrt in postal bodhisattva. No, na takšen način lahko kdorkoli postane bodhisattva! Pripravljen sem bil odpotovati kamorkoli – le da grem stran od rutine, od obrazov, ki so videti enaki, še več, od iste brezdušne maske dolgočasnega Evropejca. Ne maram letališč, rad pa imam železniške in avtobusne postaje. In tako se je znašlo moje šibko telo zvito v dve gube na avtobusnem sedežu. V glavi mi kljuva od bolečine, tablet pa nimam s seboj. Ne paše mi jesti, vase zlivam mineralno vodo, ki sem jo kupil na avtobusni postaji, na njej pa je etiketa s podobo rimskega legionarja. Zdi se mi, da imam vročino, zaradi ovinkov mi je slabo. Evropa je celina mest in od ene prestolnice do druge se lahko sprehodiš praktično peš, za kar je poskrbel stari Rim. Že Napoleon je rekel, da je vse zelo blizu, jaz pa krožim po neskončnih avtocestah od nižin ob Renu, od tam pa v gore, moje potovanje kar traja in traja ...

Ko prispemo na Dunaj – tako se je končala nemirna in mučna noč –, ugotovim, da komaj stojim na nogah. Potrebujem počitek, aspirin in posteljo. Ker ne najdem moči, da bi se vrnil na avtobus, se uležem na klop na postaji Erdbergstraße in pokličem svojo staro znanko, Srbkinjo, s katero sem nekoč delal. Prevajala sva nikomur potrebne dokumente in sanjala o tem, da bova nekoč delala kariero v Združenih narodih. Na srečo je privolila, da lahko ostanem pri njej, dokler mi ne bo bolje. Dnevi na Dunaju so se nato spremenili najprej v teden, nato v mesec ...

Moji gostiteljici je bilo ime Maša, njeni sestri dvojčici pa Lena. Maša in Lena imata enake rdeče lase in prosojno polt, njuna glasova pa se razlikujeta le po intonaciji. Maša vsak stavek izgovori, kot da je vprašanje, Lena pa kot trditev. »Bi zajtrk?« vpraša Maša. »Potrebuješ zajtrk!« je odločna Lena. Proti poldnevju me peljeta v zdaj že zaprto kavarno Nil, kjer me pogostita z grškim zajtrkom. Ne morem jesti in nekaj časa občudujem to, s čimer so nam postregli; bolj kot kar koli drugega si želim zapreti oči in zaspati.

»Bi rad dunajsko kavo?« vpraša ena od sester. »Potrebuješ dunajsko kavo!« odloči druga. Ena od sester dela v uredništvu časopisa *Standard*, druga poučuje nemščino, in ko se naveličata svojega dela, zamenjata poklica, ne da bi kdo to opazil. Vsaj Lena je v to prepričana, Maša

2023

KWTS

Nekaj najljubših stvari, ki jih je Dunaj dal svetu.
Prepoznate Schuberta in njegova očala ter
znameniti Thonetov stol?

pa ne povsem. »Ali nihče ne opazi zamenjave?« »Ko bodo opazili, bo nastal škandal, to je vse,« pravi Lena. Njena sestra ponovi stavek, ki iz njenih ust zveni kot retorično vprašanje.

Sadistični natakariji in mazohistične stranke

Dunaj slovi kot prestolnica kave, in če ne bi vedel, da je svetišče te grenke pijače v Trstu, bi se s tem zlahka strinjal. Pa vendar: tradicija pitja kave je na Dunaj prišla z vzhoda, prinesli so jo Turki, toda Avstrijci so bili tisti, ki so kavomanijo postavili za temelj vsega mestnega življenja. Tukajšnja kavarna je temeljna institucija, institucija z visokimi stropi, koncertnim klavirjem, časopisi na starodavnih palicah, obešenih na posebnih obešalnikih ali ležečih na ločeni mizi. Bralna palica, umetelno ukrivljen dunajski stol, tobačni dim. Vonj po kavi, cigaretah in svežih novicah.

V kavarni lahko še vedno kadite – seveda ne povsod, le v za to določenem prostoru, ki pa je običajno večji od preostalih. Tukaj je raj za ljudi, ki ne dajo kaj prida na zdravo življenje. Nekoč, pred slabim stoletjem, so redni obiskovalci naslov kavarne navajali kot svoj domači naslov. Tja so tako prihajala pisma v njihovem imenu z oznako »Dunaj, kavarna Landtmann, za gospoda profesorja Freuda, zahtevano povratno potrdilo«. Freudova najljubša kavarna je bila res kavarna Landtmann, kamor je rad zahajal tudi Gustav Mahler. Moje potovanje se je tako nazadnje spremenilo v neskončno poseganje po dunajskih kavarnah.

Wiener Melange je poseben način priprave kave, ki ga poznajo samo na Dunaju. Od kapučina se razlikuje po manj močnih zrnih (rekel

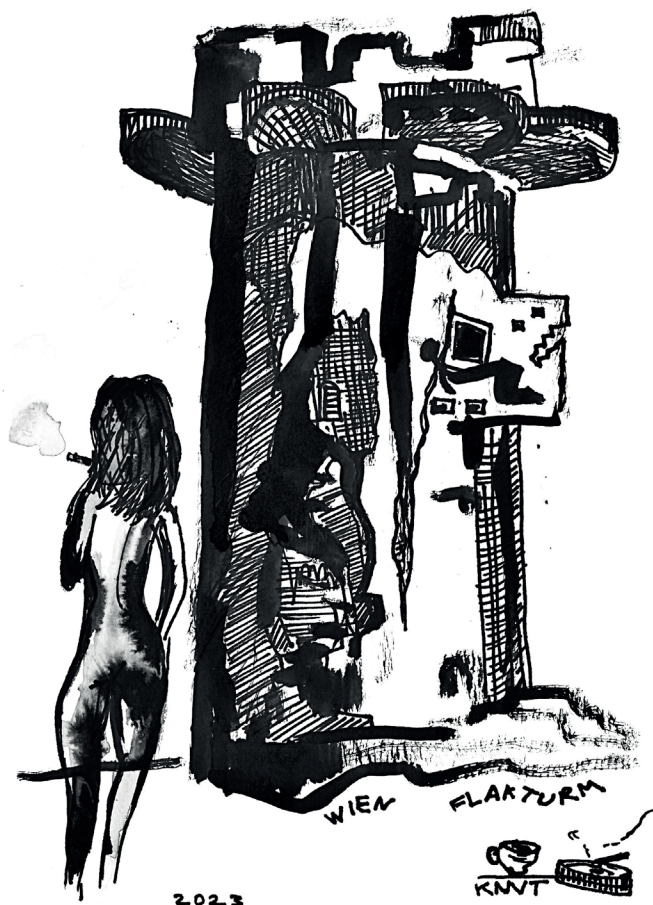
bi »mehkejšje sorte«) in več mleka. Voilà, moj seznam »zdravil«: melanž, aspirin, nikotin, nemški časopisi. Pride večer in nekdo igra na klavir, sivo nebo potemni, nekje pod stropom se tobačni dim izgublja v umazano belih zavesah na velikih, ozkih oknih. Ob desetih zvečer začutim lakoto in se odločim naročiti dunajsko torto iz treh vrst čokolade. Slavni sacher. Najprej se zmotim in jo nato v šali poimenujem »Masoch«.

Strogi natakariji dvakrat vpraša, se prepriča o količini in s pogledom igralca pokra zapiše naročilo ter mi ga na koncu pozabi postreči. Dunaj je mesto sadističnih natakarijev in mazohističnih strank. Dunaj je znan po strogi morali natakarijev, o tem obstaja zanimiva knjiga in istoimenski film Liliane Cavani *Nočni portir* (1973) o oficirju SS, ki je po vojni zamenjal službo in se zaposlil v hotelu, ter tam srečal svojo nekdanjo žrtev – noro lepo junakinjo Charlotte Rampling. Dunaj se na prvi pogled zdi literarno mesto, vendar v resnici sploh ni. Kafka in Hašek sta živela v Pragi, Meyrink se je rodil na Dunaju, Golema pa je napisal v Starnbergu na Bavarskem. Rilke ... Wikipedi-ja pravi, da je bil prav tako iz Prage. Stefan Zweig? Da, rodil se je na Dunaju, vendar se je po potovanjih naselil v Salzburgu. Vedno sem mislil, da je Sacher-Masoch najbolj dunajski med avstrijskimi pisatelji, vendar je izvirjal iz Lemberga (današnji Lviv), njegov dedek je bil rektor univerze v Lembergu, malo pozneje pa so se tudi oni preselili v Prago.

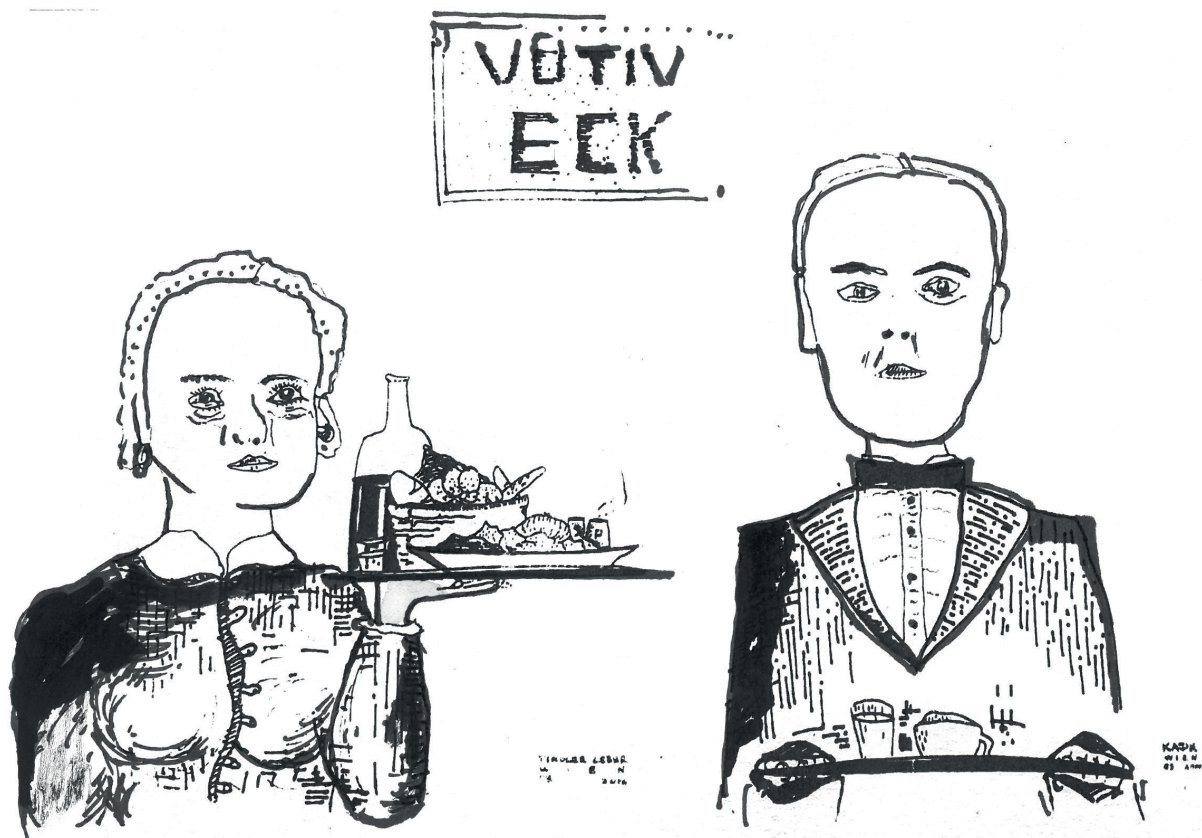
O vsem tem razmišljam med čakanjem na naročilo, a mi zmanjkuje potrpljenja. Natakariji je povsem pozabil, da obstajam. Videti je kot vohun, ima tanke ustnice in globoke temne oči, ki jih skriva pod najbolj banalnim kovinskim okvirjem brez dioptrije. Končno stopim do bara in z intonacijo srbske Maše rečem: »Sem naročil sacherjevo torto?« V odgovor dobim petminutno tirado – ne od natakarija, temveč od gosta, ki se zdi odločen vzpostaviti red. Iz besnega niza kletvic razumem le nekaj besed: da sem »psiho plešec« in da se ne spomnim, kaj sem naročil in ali sem to sploh naročil.

Nikogar ne zanima seks

Nimam energije, da bi se prepiral, plačam in odidem, še posebej, ker ima Dunaj tramvaje, mojo najljubšo obliko javnega prevoza. Komaj čakam, da se prepustim užitku potovanja z dunajskega Westbahnhofa do gotske Votivkirche, blizu katere živi ena od sester dvojčic. »Ne skrbi,« me zvečer poskuša pomiriti Maša, »Dunaj je mesto norcev.« Tokrat ne naredi vprašujoče intonacije, kot bi namigovala na zanj redko samozavest, ki temelji na natančnem poznavanju stanja stvari. »Dunaj je mesto norcev?« vpraša Lena (in zdi se mi, da sta zamenjali vlogi – zdaj bo očitno Lena dvomila, Maša pa pritrjevala). »Dunaj je mesto norcev, mesto norcev, mesto psihiatrije in psihiatrov,« nadaljuje Maša. »Ali veš, kje je Freudovo stanovanje?« se Lena obrne k meni. »Sploh ni daleč,« reče Maša. »Morda deset minut hoje?« pravi Lena. »Točno deset minut peš,« pritrди Maša. Gledam ju in si mislim, komu je zdaj mar za starega Sigmunda, ko pa njegove teorije že dolgo niso več v obtoku, nihče jih noče ovreči ali dokazati, vsi se že dolgo strinjajo, da brez seksa ni življenja, a nikogar ne zanima ne seks ne življenje, libido pa je le za športnike in za debele ženske, ki morajo povečati raven nekaterih hormonov namesto drugih, da pridobijo mišično maso ali izgubijo odvečno maščobo. Da, vse je zdaj nekaj s področja agronomije – ne glede na to, kaj je napisano o seksu, ne bo

Nekoč so redni obiskovalci naslov kavarne navajali kot svoj domači. Tja so tako prihajala pisma z oznako »Dunaj, kavarna Landtmann, za gospoda profesorja Freuda, zahtevano povratno potrdilo«.

niti najmanjšega skandala, nihče ne bo dvignil obrvi, nikogar ne bo niti najmanj zanimalo.

Freudizem je dober le za gimnazijce, pa še to le za norčevanje iz učiteljev. »Fradkov, naš fizik, je analno retentiven tip, ste opazili, kako natančno izpisuje formule in kako fanatično zahteva, da očistimo tablo za seboj?« »Oh, da, liebe Kollegen, imate povsem prav, klinisches Bild je očiten. Česar ne moremo reči za Angležinjo Jeanne, ta je zafiksirana na povsem drugo temo in čistoča očitno ni njena stvar. Najverjetneje gre za oralno fiksacijo. Kako naj to, hee hee, preverimo, hee hee?« Običajen pogovor dveh gimnazijcev pred 25 leti. Na srečo ne vem, kako se mladoletni humoristi sporazumevajo zdaj.

Skratka, freudizem mi kljub svoji grobi zmotnosti v vseh pogledih, razen v enem, nikoli ni bil tuj. Kar se tiče Dunaja, sem 20 let svojega življenja preživel v družbi petih dunajskih stolov, ki so krasili našo dnevno sobo, dokler jih drugega za drugim nismo prodali na boljšem sejmu (starša sta še protestirala glede prvih dveh, potem pa sta se verjetno navadila, na kar je vplivalo sprejemanje sinovega Ojdipovega kompleksa, ki ga narekuje ljubezen). Z eno besedo, »moj« freudizem je približno sovpadal s slavljenjem razuma, ki je potekalo na univerzi. Tudi tam so imeli dunajske stole in včasih sem kakšnega skušal ukrasti, da bi dopolnil kolekcijo v naši dnevni sobi, a me je vsakič ustavila vsega vajena ženska, ki je dežurala na vhodu. »To ni Dunaj, za vse vas ni dovolj stolov,« je rekla.

V prvem letniku smo imeli seminar o estetiki, ki ga je vodila 35-letna atletska brunetka v strogi obleki. Bila je preveč lena, da bi se pripravljala na predavanja, zato je organizirala nekakšno prosto razpravo o literaturi na tekmovalen način, tako da je za določeno predavanje izbrala svojega ljubljence – vsakič novega študenta, dokler je še sploh kdo hodil na predavanja. Sam nisem šprical, pač pa sem marljivo čakal na svojo minuto slave. In res sva nekega dne z njo uživala v razpravi o Freudovem vplivu na modernistično literaturo in umetnost.

Bilo je precej brutalno, ker je tisti dan prišla v mini obleki in so vsi pričakovali, da bo naredila kakšno estetsko gesto, podobno podvigu z obračanjem nog, ki ga je v filmu *Prvinski nagon* izvedla Sharon Stone. Vztrajal sem, da je Freud vplival na modernistično literaturo tako kot dunajski inženir Adolf Loos na arhitekturo. Z drugimi besedami, s »fasade literature« je odvrnil zastore in okraske ter na splošno odstranil vse odvečno. A propos, pomemben Loosov citat: »Moderni človek s tetovažo je bodisi kriminallec bodisi degeneriranec. Obstajajo zapori, kjer ima do 80 odstotkov zapornikov tetovaže. Ljudje s tetovažami so latentni kriminalci ali degenerirani aristokrati.«

Na Dunaju se morate odpraviti na Berggasse 19, kjer je Freudov muzej. Na vratih je še vedno napis *Prof. Dr. Siegmund Freud*, in ko vstopite v njegovo stanovanje, ugotovite, da je pred sto leti višji srednji razred živel približno enako na Dunaju, v Parizu in Sankt Peterburgu. Več različnih sob, stanovanje je svetlo in prostorno, hodiš po njem,

dokler ne prideš v slepo ulico – kabinet s stojalom egipčanskih kipcev. Takšna je zbirka gospoda profesorja.

Toda kakšne so bile Freudove stranke? Na to temo obstaja zanimiva drobna knjiga *Sigmund Freud en son temps et dans le nôtre, par Élisabeth Roudinesco* (2014). Znano je, da je sprva, v devetdesetih letih predprejšnjega stoletja, večina prihajala k profesorju pod prisilo. To so bili otroci in žene dunajskih meščanov, ki so trpeli, kot se je zdelo njihovim bližnjim, za čudno in neozdravljivo boleznijo – »histerijo«. Kakorkoli že, *Enciklopedija psihiatrije* navaja, da je Freud leta 1892 razvil in uporabljal »metodo vztrajanja«, usmerjeno v nenehno siljenje pacienta, da se spominja in reproducira travmatične situacije in dejstva iz svojega življenja. Torej ni čudno, da so mlade pacientke, ki so pripadale višjim razredom dunajske buržoazije, sovražile »poželjivega zdravnika«, Freud sam pa je pozneje priznal, da je sovražil »prave norce«.

Freud in denar

Do spremembe v njegovi karieri je prišlo, ko je odkril, da je najboljše rezultate dosegel s terapijo pacientov, ki so k njemu prišli po lastni volji in plačali iz lastnega žepa. »Freud je dnevno vpisoval svoje račune, vodil zapiske v dnevnik, imenovan Kassa-Protokoll, in v pismih neutrudno govoril o denarju,« piše Roudinesco. Profesor je na dan sprejel osem pacientov, njegove seanse pa so trajale 50 minut šestkrat na teden, po več tednov ali celo mesecev. »Freud je pripovedoval pravljice, povzemal romane, recitiral poezijo, oživljal mite, judovske zgodbe, anekdote, pripovedi o spolnih željah, ki se skrivajo v globinah duše. Menil je, da je vse to popolnoma primerno, da sodobnemu človeku podari mitologijo,« nadaljuje Roudinesco. Tip »psihoanalitikovega pacienta« je še bolje opisan v izjemni knjigi *La coscienza di Zeno* tržaškega avtorja Itala Sveva.

Manj znano pa je, da je Svevo celo začel prevajati Freudovo *Interpretacijo sanj*, vendar je ta podvig opustil in se odločil za lastno knjigo, ki ima »uvod dobrega zdravnika«: »Zapise pacienta objavljam iz maščevanja in upam, da mu bodo neprijetni. Vendar naj ve, da sem pripravljen z njim deliti bajen honorar, ki mi ga bo prinesla ta

---

**Dunaj v marsičem spominja tako
na Sankt Peterburg kot na Pariz.
Razdeljen je na okrožja v obliki
razpotegnjene školjke, tudi metro na
površju je zelo podoben pariškemu.
Meter in pol široki opečni zidovi hiš,
ropotajoča stopnišča in temni vhodi
pa se mi zdijo, kot da sem se spet
znašel v Sankt Peterburgu.**

---

objava – vendar le pod enim pogojem: nadaljevati mora z zdravljenjem!« Skratka, zaradi svoje sposobnosti analiziranja sanj, za katere se je zdelo, da so jih izobraženi Evropejci pozabili že v času starega Rima, je postal resnično slaven.

Erotičnost propadajočih imperijev

Vsak propadajoči imperij je erotičen in Avstro-Ogrska pred veliko vojno ni bila nikakršna izjema. Približno v istem času so Gustava Klimta obtožili pornografije, ko je upodabljal alegorije medicine, prava in filozofije. Klimtov triptih, poln »neprimerne čutnosti«, kot so zapisali kritiki, naj bi krasil sejno dvorano dunajske univerze, vendar ga naročnik ni nikoli sprejel. »Pravosodje« ni bilo vseh državnih komisij, ki je zavrnila podobe Resnice v obliki »gole resnice«. Po besedah kritika Ludwiga Hevesija je bilo ministrstvo za šolstvo najbolj ogorčeno, ker je Klimt namesto triumfa prava prikazal, v kaj lahko sodišče spremeni človeka – v pokvarjenega grešnika. Kafkov »Proces« in Mayrinkov »Golem« sta bila napisana več kot desetletje pozneje, vendar tudi ti knjigi prikazujeta pošastnost razkroja Avstro-Ogrske. Mimogrede, Klimtove »univerzitetne slike« so se izgubile ob koncu druge svetovne vojne; po eni od različic so jih med umikom nemških enot zažgali oficirji SS. No, nedaleč stran od dunajske opere stoji ogromen obelisk vojakom Rdeče armade, ki so padli med osvobajanjem mesta – s Stalinovim citatom in seznamom sovjetskih vojakov, seržantov in praporščakov.

Dunaj se mi zdi sicer zlovesče, a vendarle nekako prijetno in domače mesto, ki v marsičem spominja tako na Sankt Peterburg kot na Pariz. Tako kot Pariz je tudi Dunaj razdeljen na okrožja (Bezirk) v obliki razpotegnjene školjke, tudi metro na površju je zelo podoben pariškemu. Meter in pol široki opečni zidovi hiš, ropotajoča stopnišča in temni vhodi pa se mi zdijo, kot da sem se spet znašel v Sankt Peterburgu.

Ležim v Mašini sobi in poslušam, kaj se dogaja na stopnišču. Nekdo hrupno naliva vodo v pločevinasto vedro – spodaj je skupna pipa, ki jo uporablja hišnik. Pred tem je z metlo pometal dvorišče – tudi to so zvoki iz mojega otroštva. Nemara sem prav zaradi tega okreval tako nenadoma, kot sem zbolel, in še vedno ne vem, kaj mi je v resnici bilo. Na sončen pomladni sem brez slovesa spakiral svoje stvari in odšel domov, z vlakom mimo ogromne plinarne, ki je bila v devetdesetih letih prejšnjega stoletja spremenjena v pisarne in študentske domove. Ta znamenitost se imenuje Gasometer City in zbuja v meni enako nostalgijo kot stara nemška publikacija *Jahrbuch für Psychopathologie und Psychotherapie*, iz katere smo se norčevali v gimnaziji.

Med menjavanjem letnih časov sem na Dunaju hodil sem skozi park, sredi katerega je stal pošasten stolp iz železobetona. Je morda v njem zaprt zli duh? »Ta stolp je fascinanten,« je rekla Maša s svojo značilno intonacijo. Med drugo svetovno vojno so Nemci zgradili več takih, imenovali so se Flaktürme in so bili namenjeni zaščititi mesta pred zračnimi napadi. Na vrhu so bili protiletalski topovi, v notranjosti pa je bilo opremljeno zaklonišče. Stolpi v obliki ogromnih falusov so tako masivni, da bi za njihovo demontažo morali razstreliti polovico mesta. Zdi se, da je Dunaj s parki, sto let starim metrojem, smešnimi tramvaji, zakajenimi kavarnami in prostornim stanovanjem dr. Freuda, prežet z duhom sanj, a ne glede na to, kako jih analizirate, ne boste razumeli, zakaj ste pravzaprav tukaj. ■

KWTS
2023